

HBS-1853-54-55-56 Seat No. _____

M. A. (Sem. - II) Examination

April / May - 2015

Sanskrit : Paper - CE-204

१. नाट्यशास्त्र १, २, ६

२. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्य-२.१

३. पुराणशास्त्र-वायुपुराणम् नियताध्यायः

४. Jainology (जैनधर्मनो ईतिहास)

Time : 3 Hours]

[Total Marks : 70

१. नाट्यशास्त्र १, २, ६

१ नीचेनामांथी कोईपक्ष चार सविस्तर समझवो : १४

1 Explain fully any **four** of the following : 14

(१) योऽयं भगवता सम्यग्रथितो वेदसम्मितः ।

नाट्यवेदः कथं ब्रह्मन्नुत्पन्नः कस्य वा कृते ॥

(२) जग्राह पाठ्यमृगवेदात्सामभ्यो गीतमेव च ।

यजुर्वेदादभिनयान् रसानाथर्वणादपि ॥

(३) नानाभावोपसम्पन्न नानावस्थान्तरात्मकम् ।

लोकवृत्तानुकरणं नाट्यमेतन्मया कृतम् ॥

(४) इह प्रेक्षागृहं दृष्ट्वा धीमता विश्वकर्मणा ।

त्रिविधः संन्निवेशश्च शास्त्रतः परिकल्पितः ॥

- (५) देवानां तु भवेज्ज्येष्ठ नृपाणां मध्यमं भवेत् ।
शेषाणां प्रकृतीनां तु कनीयः संविधीयते ॥
- (६) रतिर्हासश्च शोकश्च क्रोधोत्साहौ भयं तथाः ।
जुगुप्सा विस्मयश्चेति स्थायिभावाः प्रकीर्तिताः ॥
- (७) लोकधर्मो नाट्यधर्मो धर्मीति द्विविधः स्मृतः ।
भारती सात्वती चैव कैशिक्यारभटी तथा ॥
- (८) वीरस्यापि च यत्कर्मी सोऽद्भुतः परिकीर्तितः ।
बीभत्सदर्शनं यच्च ज्ञेयः स तु भयानकः ॥

२ विभावानुभावव्यभिचारिसंयोगाद्रसनिष्पत्तिः - सूत्र सविस्तरं यथो. १४

अथवा

२ काव्यशास्त्रना संप्रदायो विशे सविस्तरं यथो करो. १४

३ आचार्य भरतनी दृष्टिरे नाट्यगृहनुं स्वरूपं अने प्रकारे यथो. १४

अथवा

३ नाट्यशास्त्रीय परंपराभां भरतमुनिनुं प्रदानं सविस्तरं यथो. १४

४ कोष्ठीपशु वे विशे नोध लपो : (१५० शब्दोभां) १४

(१) नाट्योत्पत्तिः ।

(२) लोल्लटस्य उत्पत्तिवादः ।

(३) नाट्यवृत्तयः ।

(४) करुणरसः ।

૫ નીચેનામાંથી કોઈપણ સાત પ્રશ્નોનાં જવાબ બે-ત્રણ વાક્યોમાં લખો : ૧૪

- (૧) નાટ્યશાસ્ત્રના પ્રસિદ્ધ ટીકાકાર અને ટીકાનું નામ જણાવો.
- (૨) નાટ્ય શબ્દની વ્યુત્પત્તિ આપો.
- (૩) અભિનયના પ્રકારો કેટલા ? કયા - કયા ?
- (૪) મત્તવારિણીનો અર્થ અને માપ જણાવો.
- (૫) સાત્વિકભાવ એટલે શું ?
- (૬) રંગપીઠની નીચે કોણ રક્ષણ કરે છે ?
- (૭) કયા પ્રકારનું પ્રેક્ષાગૃહ સર્વશ્રેષ્ઠ મનાય છે ? શા માટે ?
- (૮) રાજાદિના અભિનય માટેના નાટ્યમંડપનું માપ જણાવો.
- (૯) રસોની ઉત્પત્તિમાં હેતુ રસો કેટલા ? કયા - કયા ?
- (૧૦) શૃંગાર વગેરે રસોના અધિષ્ઠાતા જણાવો.
- (૧૧) ભરતમુનિ અનુસાર હાસ્યના કેટલા ભેદ છે ?
- (૧૨) નાટ્યશાસ્ત્રના પ્રારંભમાં ભરતમુનિ કોને પ્રણામ કરે છે ?

१. नीचेनामांथी कोई पक्ष जे गद्यभंडोनुं शांकरभाष्यानुसार विवरण

१४

सहित अनुवाद करो.

(१) प्रथमे अध्याये सर्वज्ञः सर्वेश्वरो जगतः उत्पत्तिकारणं, मृतसुवर्णादयः इव घटरुचकादिनाम्, उत्पन्नस्य जगतो नियन्तृत्वेन स्थितिकारणं, मायावी इव मायायाः, प्रसारितस्य च जगतः पुनः स्वात्मनि एव उपसंहारकारणम्, अवनिः इव चतुर्वधस्य भूतग्रामस्य, स एव च सवेषां नः आत्मा इति एतद् वेदान्तवाक्यसमन्वयप्रतिपादनेन प्रतिपादितम् । प्रधानादिकारणवादाः च अशब्दत्वेन निराकृताः । इदानीं स्वपक्षे स्मृतिन्यायविरोधपरिहारः, प्रधानादिवादानां च न्यायाभासोपबृंहितत्वं, प्रतिवेदान्तं च सृष्टादिप्रक्रियायाः अविगीतत्वम् इति अस्य अर्थजातस्य प्रतिपादनाय द्वितीयः अध्यायः आरभ्यते । २-१-१ ।

(२) न च इतरत् अपि विलक्षणत्वं परिहर्तुं शक्यते इत्याह-तथात्वं च शब्दात् इति । अनवगम्यमानमेव हि इदं लोके, समस्तस्य वस्तुनः चेतनत्वं चेतनप्रकृतिकत्वश्रवणात् शब्दशरणतया केवलया उत्प्रेक्ष्यते । तत् च शब्देन एव विरुध्यते, यतः शब्दा-दपि तथात्वम् अवगम्यते । तथात्वम् इति प्रकृतिविलक्षणत्वं कथयति । शब्दः एव “विज्ञानं च अविज्ञानं च” (तै.उ.२-६) इति कस्यचित् विभागस्य अचेतनतां श्रावयन् चेतनाद् ब्रह्मणः विलक्षणम् अचेतनं जगत् श्रावयति ॥ २-१-४ ॥

(३) ननु अचेतनानि एव पुरुषादिशरीराणि अचेतनानां केशनखादीनां कारणानि, अचेतनानि एव च वृश्चिकादिशरीराणि अचेतनानां गोमयादीनाम् कार्याणि इति । उच्यते । एवमपि किञ्चिद् अचेतनं चेतनस्य आयतनभावम् उपगच्छति, किञ्चित् न इति अस्ति एव वैलक्षण्यम् । महान् च अयं पारिणामिकः स्वभावविप्रकर्षः पुरुषादीनाम् केशनखादीनां च स्वरूपादिभेदात् तथा गोमयादीनां वृश्चिकादीनां च । अत्यन्तसारूप्ये च प्रकृतिविकारभाव एव प्रलीयते ॥ २-१-६ ॥

(४) अथोच्येत अन्यथा वयम् अनुमास्यामहे यथा न अप्रतिष्ठादोषो भविष्यति । न हि प्रतिष्ठितः तर्कः एव नास्ति इति शक्यते वक्तुम् । एतदपि हि तर्काणाम् अप्रतिष्ठितत्वं तर्केणैव प्रतिष्ठाप्यते, केषाञ्चित् तर्काणाम् अप्रतिष्ठितत्वदर्शनेन अन्येषामपि तत् जातीयकानां तर्काणाम् अप्रतिष्ठितत्वकल्पनात् । सर्व-तर्क अप्रतिष्ठायां च लोकव्यवहारोच्छेदप्रसङ्गः । अतीतवर्तमान-अध्व-साम्येन हि अनागतेऽपि अध्वनि सुख-दुःखप्राप्तिपरिहाराय प्रवर्तमानो लोको दृश्यते । श्रुति-अर्थ-विप्रतिपत्तौ च अर्थाभासनिराकरणेन सम्यग्-अर्थ-निर्धारणं तर्केणैव वाक्यवृत्तिनिरूपणरूपेण क्रियते ॥ २-१-११ ॥

२ स्मृतिपाठमां शंकरायार्ये करेला सांप्यमतनुं पंडन करो.

१४

अथवा

शंकरायार्यना सिद्धान्तो जज्ञावो.

૩ નીચેનામાંથી ગમે તે બે સૂત્રો શાંકરભાષ્યાનુસાર સમજાવો.

૧૪

- (૧) એતેન યોગઃ પ્રત્યુક્તઃ । ૨-૧-૩ ।
- (૨) અધિકં તુ ભેદદર્શનાત્ । ૨-૧-૨૨ ।
- (૩) લોકવત્તુ લીલાકૈવલ્યમ્ । ૨-૧-૩૩ ।
- (૪) ઉપપદ્યતે ચ અપિ ઉપલભ્યતે ચ । ૨-૧-૩૬ ॥

૪ નીચેનામાંથી ગમે તે બે વિશે ટૂંકનોંધ લખો.

૧૪

- (૧) સ્મૃતિ-અધિકરણ
- (૨) વિલક્ષણત્વાધિકરણ
- (૩) ઈતરવ્યપદેશાધિકરણ
- (૪) વૈષમ્યનૈર્ઘૃણ્યધિકરણ

૫ નીચેનામાંથી ગમે તે સાત પ્રશ્નોના ઉત્તર એક-બે વાક્યોમાં લખો :

- (૧) અધિકરણ એટલે શું ?
- (૨) ભાષ્ય એટલે શું ?
- (૩) પંચિકા એટલે શું ?
- (૪) પ્રસ્થાનત્રયી એટલે શું ?
- (૫) સમાર્વતન એટલે શું ?
- (૬) ચતુર્વિધ ભૂતગ્રામ એટલે શું ?
- (૭) સ્મૃતિપાદમાં કેટલા અધિકરણો છે ?
- (૮) સ્મૃતિપાદમાં કેટલા સૂત્રો છે ?
- (૯) બ્રહ્મસૂત્રમાં કુલ કેટલા પાદ છે ?
- (૧૦) શંકરાચાર્યના મત પ્રમાણે બ્રહ્મસૂત્રમાં કુલ કેટલા સૂત્રો છે ?
- (૧૧) અષ્ટકા એટલે શું ?
- (૧૨) તાત્પર્યનિર્ણય એટલે શું ?

३. पुराणशास्त्र—वायुपुराणम् नियताध्यायः

१ नीयेनाभांथी गभे ते याः २ श्लोकोनुं ससंदर्भ विवेचन करो :

१४

(१) इतिहासपुराणार्थं व्यासः सम्यगुपासितः ।

दुरोह वै मतिं तस्य त्वां पुराणाश्रयां कथाम् ॥ १-२१

(२) निजधनुश्चापि संक्रुघाः कुशवश्रैर्मनीधिणः ।

ततो निशान्ते राजानं मुनयो दैवनोदिताः ॥ २-२०

(३) आपो नारा वै तनव इत्यपां नाम शुश्रुमः ।

अप्सु शेत च यत्तस्मात्तेन नारायणः स्मृतः ॥ ६-५

(४) बुद्धवाऽल्वष्यंस्तथा न्यायो वृक्षशाखा यथा गताः ।

तथा कृतास्तु तैः शाखास्तस्माच्छलास्तु ताः स्मृताः ॥ ८-१२०

(५) उमा हैमवती षष्ठी कल्याणी चैव नामतः ।

ख्यातिः प्रज्ञा महाभागा लोके गौरीति विश्रुता ॥ ९-७९

(६) यस्तु प्रत्याहरेत् कामान् कूर्मोऽङ्गानीव सर्वतः ।

तथात्मरतिरेकस्थः पश्यत्यात्मानमात्मनि ॥ ११-११

(७) अन्नाद्भूतानि जायन्ते स्थितिरन्नेन चेष्यते ।

वर्धन्ते तेन भूतानि तस्मादन्नन्तदुष्यते ॥ १५-१३

(८) कस्माद्द्वाराहकल्पोऽयं नामतः परिकीर्तितः ।

कस्माश्च कारणद्वो वराह इति कीर्त्यते ॥ २१-२२

૨ પુરાણ સાહિત્યના અષ્ટાદશ મહાપુરાણોનો પરીચય કરાવો. ૧૪

અથવા

૨ પુરાણ સાહિત્યનો ઉદ્ભવ-વિકાસ ચર્ચો. ૧૪

૩ વાયુપુરાણમાં વર્ણવેલ પાશુપતયોગ વિશે વિવેચનાત્મક નોંધ લખો. ૧૪

અથવા

૩ વાયુપુરાણના રચના સમય વિશે વિગતે વર્ણન કરો. ૧૪

૪ નીચેનામાંથી કોઈપણ બે વિશે વિવેચનાત્મક નોંધ લખો : ૧૪

(૧) સૃષ્ટિવિદ્યા

(૨) અરિષ્ટાનિ

(૩) 'ૐ' કારનું સ્વરૂપ

(૪) દેવવંશ

૫ નીચેનામાંથી કોઈપણ સાત પ્રશ્નોના ઉત્તર એક-બે વાક્યોમાં આપો : ૧૪

(૧) પુરાણનાં દશ લક્ષણો દર્શાવતો શ્લોક લખો.

(૨) વાયુપુરાણ કેટલા પાદમાં વિભાજિત છે ? તેના કેટલા અધ્યાયો મળે છે ?

- (૩) વાયુપુરાણ કોના મુખે કહેવાયું છે ? વળી તેમાં કયા દેવનો મહિમા ગાયો છે ?
- (૪) વાયુપુરાણની ગણના અઢાર પુરાણોમાં થાય છે કે કેમ તે જણાવો ?
- (૫) ઇતિહાસપુરાણાભ્યાં વેદં સમુપવૃહ્યેત્ । આ વિધાનનો અર્થ જણાવો.
- (૬) વ્યાસ મુનિ કોના પુત્ર હતા ?
- (૭) સર્વ શાસ્ત્રોમાં પુરાણોની ઉત્પત્તિ કોણે કરી ? ત્યાર પછી શેનું સર્જન થયું ?
- (૮) પુરાણો સર્વ પ્રથમ કેટલા હતા ? તેનું વિભાજન કોણે કર્યું ?
- (૯) સુતપુરાણીઓ કોણ હતા ?
- (૧૦) ઋષિઓ તથા ગૃહપતિની વિનંતીથી વાયુ પુરાણની કથા કોણે તેમને સંભળાવી ?
- (૧૧) મધુકૈટભવૃતાન્ત વાયુપુરાણ ઉપરાંત કયા અન્ય પુરાણમાં જોવા મળે છે ?
- (૧૨) અગ્નિવંશનું વર્ણન વાયુપુરાણના કયા અધ્યાયમાં મળે છે ?

૪. Jainology (જૈનધર્મનો ઇતિહાસ)

- ૧ (અ) સાનુવાદ સમજાવો : (ગમે તે બે) ૮
- (૧) વિક્તેણ તાણે ન લભે પમત્તો ઇમમ્મિલોએઅદુવા પરથા ।
દીવે પણદ્દે વ અણન્તમોહે નેયાઉયં દટુમદટુમેવ ॥
- (૨) ચીરાજિણં નગિણિણં જડી સંઘાડી મુણ્ઢિણં ।
એયાણિ વિ ન તાયન્તિ દુસ્સીલં પરિયાગયં ॥
- (૩) કુસગ્ગમેત્તા ઇમે કામા સનિરુદ્ધમ્મિઆઉએ ।
કસ્સ હેઉં પુરાકઉં જોગક્કેમ ન સંવિદે ॥
- (૪) અસઇ તુ મણુસ્સેહિં મિચ્છા દંડો પજુજ્જઈ ।
અકારિણેત્થ વજ્જન્તિ મુચ્ચઈ કારઓ જણો ।
- (બ) કોઈપણ એક વિશે લખો : ૬
- (૧) 'એલય' નો સારાંશ અને બોધ.
- (૨) 'દુમપત્રક' નો સારાંશ અને બોધ.
- (૩) 'ચતુરંગીય' નો સારાંશ અને બોધ.
- ૨ પ્રાકૃત જૈન આગમ સાહિત્ય વિશે લખો. ૧૪
- અથવા
- ૨ કોઈપણ બે વિશે લખો. ૧૪
- (૧) વલ્લભી વાયનાનું મહત્ત્વ.
- (૨) આગમોની ઉત્પત્તિ અને ઇતિહાસ
- (૩) આગમોનો સમય.

૩ જૈન આગમોના ટીકા સાહિત્ય પર નોંધ લખો. ૧૪

અથવા

૩ કોઈ પણ બે વિશે લખો :

- (૧) આગમોનું વર્ગીકરણ
- (૨) અંગ ગ્રંથોનો પરિચય
- (૩) દ્વિગમ્બર આગમ સાહિત્ય.

૪ હેમચંદ્રાચાર્યના સ્તોત્રગ્રંથોનો પરિચય આપો. ૧૪

અથવા

૪ કોઈપણ બે વિશે લખો : ૧૪

- (૧) દેશીનામમાલા
- (૨) અભિધાનચિંતામણિ
- (૩) મહાદેવસ્તોત્ર

૫ બે કે ત્રણ વાક્યોમાં જવાબ આપો : ૧૪

- (૧) ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના વિષયના આધારે ત્રણભાગ ક્યાં-ક્યાં છે ?
- (૨) મૂળસૂત્રોનાં નામ જણાવો.
- (૩) છેદસૂત્રો કેટલા છે ? ક્યાં-ક્યાં ?
- (૪) મરણના પ્રકારોના નામ જણાવો.

- (પ) અસંસ્કૃત અધ્યયનનો વિષય શું છે ?
- (દ) સ્થાનાંગ સૂત્રનો વિષય શું છે ?
- (૭) ભગવતી સૂત્રનો વિષય શું છે ?
- (૮) આવશ્યકસૂત્રમાં નિત્યકર્મના આવશ્યકો વિશે જણાવો.
- (૯) નમિએ પ્રવજ્યા શા માટે લીધી ?
- (૧૦) હેમચંદ્રાચાર્યના કોશગ્રંથોના નામ જણાવો.
- (૧૧) દષ્ટિવાદના વિભાગ કેટલા છે તેમાં શાનું નિરૂપણ છે ?
- (૧૨) ઉપાંગો કેટલા છે ? કયાં-કયાં.
-